

ÅKERMARK OCH RÖJNINGSRÖSEN I NABBAN

Arkeologisk kartering och delundersökning utan KML-beslut

L2022:3668
Alfta kyrkby 11:5
Alfta socken
Ovanåkers kommun
Hälsingland

Linus Eriksson



Åkermark och röjningsrösen i Nabban

Arkeologisk kartering och delundersökning utan KML-beslut

L2022:3668

Alfta kyrkby 11:5

Alfta socken

Ovanåkers kommun

Hälsingland

Rapport 2024:35

Linus Eriksson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2024

Omslagsbild: Drönarbild över undersökningsområdets västra del. Foto: Andreas Widerberg

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och lämningsmiljö.....	6
Tidigare arkeologiska insatser.....	7
Resultat.....	7
Slutreflektioner.....	13
Administrativa uppgifter	14
Referenser.....	14
<i>Historiska kartor</i>	14
Bilaga 1. Objekttabell.....	15



Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med platsen för undersökningsområdet markerat med blå ring.

Sammanfattning

På uppdrag av Ovanåkers kommun har Länsmuseumet Gävleborg genomfört en arkeologisk kartering och delundersökning av lämningen L2022:3668, inom fastigheten Alfta kyrkby 11:5, Alfta socken, Ovanåkers kommun. Lämningen utgörs av ett *område med fossil åkermark* bestående av äldre igenvuxen åkermark och röjningsrösen och är i Kulturmiljöregistret (KMR) registrerad som *övrig kulturhistorisk lämning*. Åkerytorna finns däremot med på laga skifteskartan från år 1849, varför klassificering som fornlämning hade varit att föredra. Totalt karterades tre åkerytor och 15 röjningsrösen, varav sju röjningsrösen var av hägnadsliknande karaktär. Tre röjningsrösen kom att delundersökas och dokumenteras via sektionigrävning. Röse 7 och 13 var hägnadsliknande med tät stenpackning medan röse 11 var glesare lagt. I röse 11 påträffades glasflaskor från tidigt 1900-tal och en äldre skosula vilket indikerar att röset kan ha blivit omlagt eller skadat i samband med anläggandet av elljusspår genom området. Utöver dessa fynd påträffades inga fynd eller daterbart material. Det arkeologiska fältarbetet utfördes 27–28 augusti 2024 utan KML-beslut.

Inledning

Inför planerad markexploatering har Länsmuseumet Gävleborg på uppdrag av Ovanåkers kommun utfört en arkeologisk kartering och delundersökning av lämningen L2022:3668, Alfta kyrkby 11:5, Alfta socken, Ovanåkers kommun. Lämningen utgörs av ett *område med fossil åkermark* som påträffades i samband med den arkeologiska utredningen år 2022 (Håkansson 2023). Uppdraget utfördes mellans 27–28 augusti 2024 av Andreas Widerberg och Linus Eriksson, Länsmuseumet Gävleborg, utan KML-beslut.

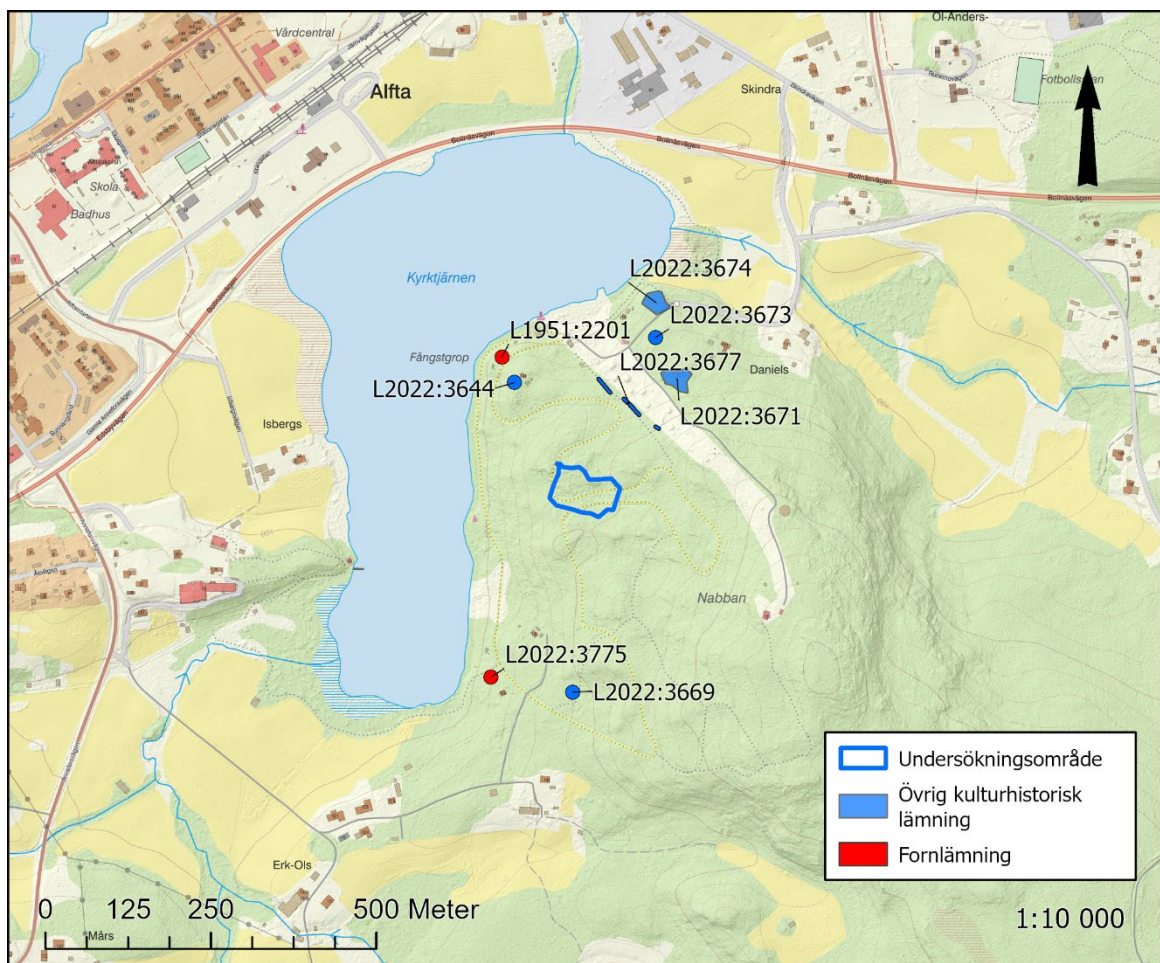
Syfte och metod

Uppdragets syfte var att utföra en noggrannare kartering av den berörda lämningen och att genom sektionigrävning delundersöka och dokumentera ett fåtal av de påträffade röjningsrösen. Fältarbetet föranleddes av studier av det historiska kartmaterialet. Samtliga påträffade objekt fotograferades och mättes in med DGPS, samt dokumenterades digitalt i *Fieldmaps*. Den täta vegetationen omöjliggjorde övergripande drönarfotografering varpå endast ett fåtal drönarfotografier togs. Alla mätdata har bearbetats i ArcGIS Pro.

Topografi och lämningsmiljö

Uppdragsområdet är beläget på en bergshöjd knappt 900 meter sydsydost om Alfta kyrka, Alfta socken, Ovanåkers kommun. Området ligger på en höjd mellan 120 och 125 meter över dagens havsnivå i en västsluttning ner mot sjön Kyrktjärnen. Terrängen utgörs av kuperad moränmark med blockinslag och vegetationen består primärt av tät lövskog med enstaka granar. Framkomligheten var däremot god då stora ytor var stenröjda. En stor del av området är dessvärre stört av ett korsande elljusspår och en geologigrop som tagits upp centralt inom området.

Knappt 120 meter nordväst om området återfinns fyra hägnadsliknande röjningsrösen (L2022:3675, L2022:3677, L2022:3680 och L2022:3681) i anslutning till en före detta slalombacke. Vid utredningen 2022 tolkades dessa höra samman med en äldre åkeryta (L2022:3671) utritad på 1861 års laga skifteskarta. Avståndet mellan röjningsrösen och sagda åkeryta är däremot cirka 65 meter och rösenas riktning talar för att de röjts från en stig upp mot toppen på berget (figur 2). Röjningsrösen påträffas även cirka 190 meter nordväst om området (L2022:3644) och cirka 300 meter rakt söderut (L2022:3669).



Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med närliggande lämningar. Platsen för undersökningsområdet markerat med blå linje.

Tidigare arkeologiska insatser

Vid den arkeologiska utredningen år 2022 påträffades tre ytor av fossil åker och 13 röjningsrösen, åtta av vilka beskrevs som hägnadsliknande. Lämningarna tolkades då tillhöra en större sammanhängande åkeryta utritad på laga skifteskartan från år 1861, varpå lämningen kom att klassificeras som övrig kulturhistorisk lämning. Utöver den arkeologiska utredningen har inga arkeologiska insatser gjorts i närområdet.

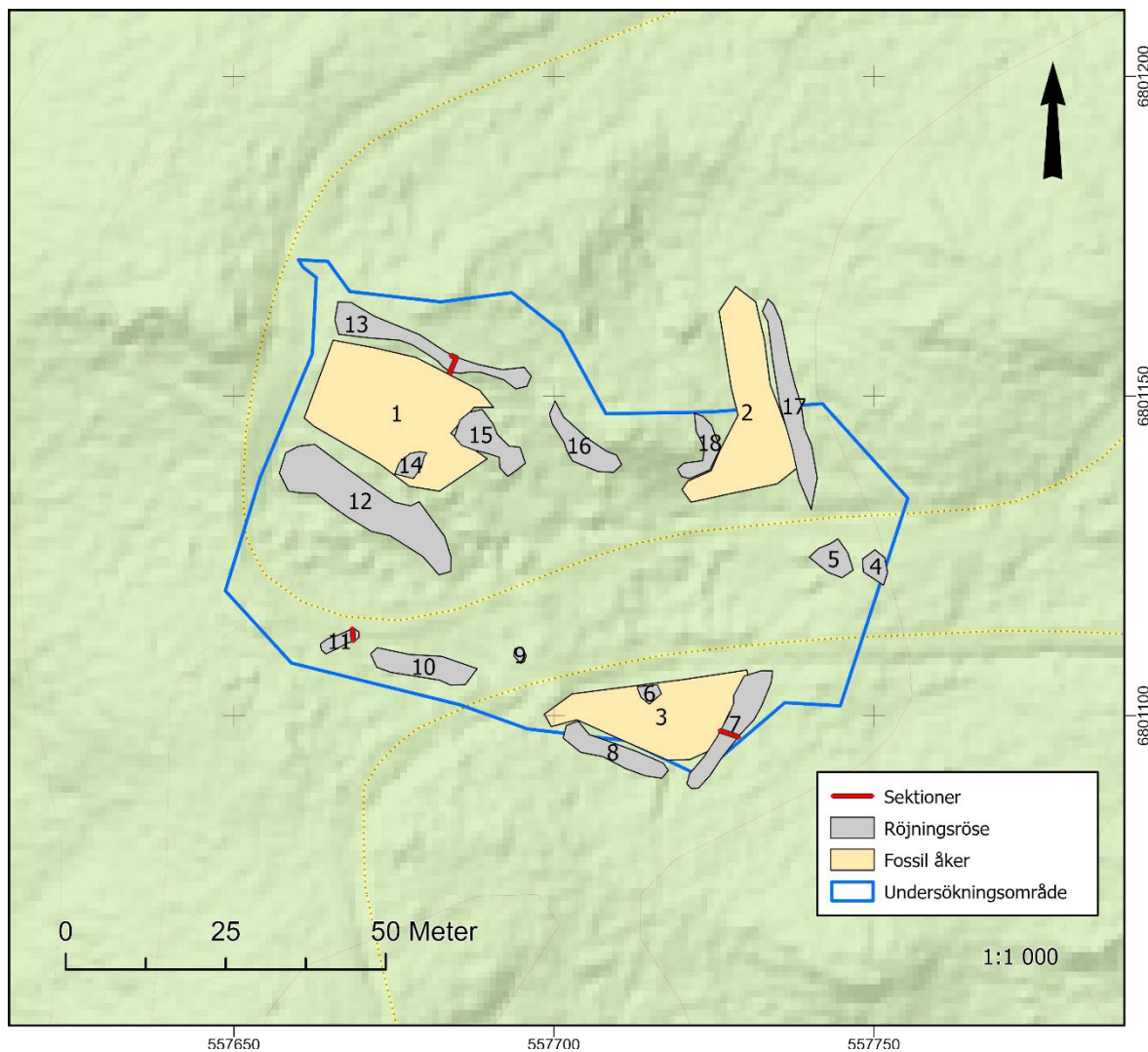
Resultat

Arbetet inleddes med studier av det historiska kartmaterialet varpå det framgick att åkerytorna finns med som en sammanhängande yta på laga skifteskartan redan år 1849 (figur 3). I sockenkartan från år 1746 finns inga indikationer på att marken i området brukas. I inägodelningskartan från 1782 finns en minde åkeryta strax nordväst om uppdragsområdet. Denna återfanns ej vid utredningen och dess möjliga position i landskapet talar för att den förstörts i samband med anläggandet av elljusspåret. Det är möjligt att röjningsröse L2022:3644 kan höra samman med denna åkeryta. I laga skifteskartan från 1873 syns två byggnader, troligtvis ekonomibyggnader, utritade inom området. Byggnaderna finns ej med i kartan från 1849.



Figur 3. Undersökningsområdet över historiska kartor. Till vänster: Laga skifteskarta år 1849. Till höger: Laga skifteskarta 1873.

I fält karterades tre åkerytor och 15 röjningsrösen (bilaga 1), varav sju rösen var hägnadsliknande (figur 4). De hägnadsliknande röjningsrösen (objekt 7, 8, 10, 12, 13 16 och 17) varierade kraftigt i omfattning och var mellan 14 och 34 meter långa, 1,15–8,1 meter breda och 0,6–2,2 meter höga. Objekt 12 stack ut som betydligt kraftigare tilltaget än övriga röjningsrösen och var



Figur 4. Undersökningsområdet med karterade objekt över Lantmäteriets topografiska webbkarta.

cirka 32 meter långt, 8,1 meter brett och 2,2 meter högt och bestod av 0,05–1 meter stora stenar.

Tre röjningsrösen delundersöktes via sektionsgrävning (objekt 7, 11 och 13). Objekt 7, ett cirka 22 meter långt och 4,7 meter brett hägnadslignande röjningsröse (NNÖ-SSV), var cirka 0,5 meter högt och bestod av två rader av 0,3–0,6 meter stora stenar mellan vilka en stenpackning av mindre röjsten (0,1–0,2 meter stora) påträffades (figur 6). Stenpackningen var tät men relativt lucker. I ytan låg ett fåtal spridda större stenar.

Objekt 11 var cirka 6 meter långt (VSV-ÖNÖ), 2 meter brett och 0,6 meter högt från den naturliga moränen. Röjningsröset var uppbyggt av osorterade stenar, cirka 0,2–0,6 meter stora, med en mindre mängd småsten genom hela stenpackningen (figur 8). Röjningsröset var i norr uppbyggt mot ett cirka 1x0,7 meter stort markfast block. I fyllningen påträffades rester av ett par äldre glasflaskor och en skosula, sannolikt från tidigt 1900-tal (figur 9).



Figur 5. Objekt 7 före undersökningen. Foto från sydväst: Linus Eriksson.



Figur 6. Objekt 7 efter undersökningen. Foto från sydväst: Linus Eriksson.



Figur 7. Objekt 11 före undersökningen. Foto från nordöst: Linus Eriksson.



Figur 8. Objekt 11 efter undersökningen. Foto från öst: Linus Eriksson.



Figur 9. Fynd påträffade i stenpackningen i objekt 11. Foto: Linus Eriksson.

Objekt 13 var drygt 32 meter långt och mellan 1,2–5,1 meter brett (VNV-ÖSÖ). Vid den grävda sektionen uppgick röjningsrösets bredd till 2,8 meter med 0,5 meters höjd (figur 11). Stenpackningen i röjningsröset var glest lagd och bestod av 0,15–0,4 meter stora stenar liggandes i södra kanten av en naturlig terrassliknande platå. Avgränsningen mellan röjningsröset och den naturliga moränen norr om röset var diffus, varför röjningsrösets faktiska bredd är osäker.

Utöver de fynd som påträffades i objekt 11 hittades inget daterbart material i röjningsrösen. Det är möjligt att de förhållandevis unga fynden kan ha hamnat i stenpackningen i samband med anläggandet av det närliggande elljusspåret, men den relativt enhetliga stenpackningen talar emot en sådan tolkning. Objekt 11 kan därför antas ha tillkommit i en senare bruksfas än övriga lämningar. Röjningsrösen av äldre datering är oftast tätare, flackare och mer nedsjukna i marken än yngre röjningsrösen (Skogsstyrelsen 2021). Den tätare stenpackningen i objekt 7 skulle därför kunna indikera att röset är äldre än objekt 11 och 13.



Figur 10. Objekt 13 före undersökning. Foto från väst: Linus Eriksson.



Figur 11. Objekt 13 efter undersökning. Foto från västnordväst: Linus Eriksson.

Slutreflektioner

Det historiska kartmaterialet talar för att marken inom uppdragsområdet varit i bruk år 1849. Det är ej möjligt att avgöra hur stor del av området som utgjort åkermark under denna tid, varför det inte heller är möjligt att belägga förekomsten av röjningsrösen före år 1849. Åkerytorna som finns utritade i laga skifteskartan från 1873 sammanfaller väl med de åkerytor som karterats, men även med de påträffade röjningsrösen. Det är därför rimligt att anta att merparten av de karterade röjningsrösen anlagts före eller omkring år 1873 för att sedan fortsatt byggas på. Fynden påträffade i objekt 11 vittnar om att jordbruk bedrivits på platsen åtminstone in i början av 1900-talet. Inga spår finns idag kvar av de byggnader som finns utritade i 1873 års skifteskarta.

Administrativa uppgifter

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:

Undersökningstid: 27–28 augusti 2024

Projektledare: Linus Eriksson

Personal: Andreas Widerberg och Linus Eriksson

Fastigheter: Alfta kyrkby 11:5

Socken: Alfta socken

Kommun: Ovanåkers kommun

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH2000

Undersökningsområdets area: 5328 m²

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Referenser

Håkansson, Olof. 2023. *Nabban*. Arkeologisk utredning. L1951:2201. Alfta Kyrkby 11:5, Alfta socken, Ovanåkers kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2023:01

Skogsstyrelsen. 2021. *Odlingsspår/röjningsrösen*.

<https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/mer-om-skog/malbilder-forgod-miljohansyn/malbilder-kulturmiljoer/kulturmiljoer---malbildodlingsspar.pdf> [2024-08-15]

Historiska kartor

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
21-alf-118	Laga skifte	1849	Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)
21-alf-202	Laga skifte	1873	Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Bilaga 1. Objekttabell

Objekt	Lämningsstyp	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd (m)	Kommentar
1	Fossil åker	28,2	18,1	-	-
2	Fossil åker	31,5	18,1	-	-
3	Fossil åker	25	17,1	-	-
4	Röjningsröse	5	4	0,6	0,3–0,6 m stora stenar. Lätt övermossat.
5	Röjningsröse	6	5	0,7	0,3–0,9 m stora stenar. Oregelbundet
6	Röjningsröse	3,4	2,8	1	0,25–1 m stora stenar. Övermossat.
7	Röjningsröse	22,1	4,7	0,5	0,2–0,6 m stora stenar. Övermossat och bitvis överväxt av ris.
8	Röjningsröse	17,3	3,7	0,8	0,15–0,6 m stora stenar. Mot markfast block. Övermossat.
9	Röjningsröse	2,3	2,1	0,5	0,2–0,5 m stora stenar. Närmast runt. Övermossat.
10	Röjningsröse	16,7	3,9	1,3	0,2–0,9 m stora stenar.
11	Röjningsröse	6	2	0,6	0,2–0,6 m stora stenar. Övermossat.
12	Röjningsröse	32	8,1	2,2	0,05–1 m stora stenar. Skadat av rotvältor. Överväxt och övermossat.
13	Röjningsröse	32	5,1	0,8	0,2–0,5 m stora stenar. Övermossat.
14	Röjningsröse	5,9	2,3	0,7	0,3–0,5 m stora stenar. Mot markfast block. Övermossat.
15	Röjningsröse	12	6,1	1,2	0,2–0,5 m stora stenar. Mot berg. Trädbeväst.
16	Röjningsröse	14,4	4,4	1	0,1–0,6 m stora stenar. Mot berg.
17	Röjningsröse	33,2	3,3	0,5	0,2–0,4 m stora stenar. Övermossat.
18	Röjningsröse	6,6	2,7	1,1	0,2–0,4 m stora stenar. Bitvis övermossat.

Tabell 1. Karterade objekt.



Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

